

När järnvägsstationen invigdes 1876 lades grunden till Bålstas utveckling under 1900-talet.

Bålsta – från stationssamhälle till tätort

Vid mitten av 1800-talet började Bålsta få karaktären av en centralort. År 1858 flyttades gästgivaregården från Grans gård till Bålsta och ett tingshus uppfördes strax intill. Bredvid gästgivaregården och tingshuset förlade även Livregementet sin samlingsplats. När järnvägen mellan Stockholm och Västerås invigdes 1876 placerades en station i närheten av gästgivaregården. Intill gästgiveriet korsade järnvägen landsvägen till Stockholm varpå en viktig knutpunkt uppstod. Det skulle dock komma att dröja flera decennier innan Bålsta började expandera.

En viktig förklaring till varför inte järnvägen ledde till en snabbare expansion av vare sig Bålsta eller andra stationssamhällen och förortskommuner runt om i Sverige är den hårda avstyckningslag som fanns under 1800-talet. En jordägare fick endast stycka av en tomt i taget och enbart om det redan fanns en köpare. I slutet av 1800-talet ändrades lagen så att det blev möjligt att stycka av flera tomter samtidigt. Denna lagändring ledde till att tomtbolag började köpa upp stora marker och stycka dem till villasamhällen. Utvecklingen påskyndades av de statliga egnahemslånen som introducerades 1905. Med hjälp av dem blev det ekonomiskt möjligt för arbetare och lägre tjänstemän att uppföra en egen villa. Det blev populärt att bo lantligt och pendla in till arbetet i staden. Det fanns dock gott om mark i Stockholms omedelbara närhet, varför Bålsta inte kom att expandera under 1900-talets första decennier.

Egnahemsbebyggelsen tar fart

Omkring 1920 började en del egnahemsbebyggelse att uppföras i Bålsta, framför allt längs järnvägen och kring järnvägsstationen. Bålsta blev nu ett utpräglat villasamhälle. Ett mindre handelscentrum med butiker och hantverkslokaler uppkom också. I området etablerades även några handelsträdgårdar och mindre industrier såsom Åkersrö kvarn och AB Upsala Ångqvarn. Bålstas karaktär av centralort

Under 1920-talet uppfördes flera egnahemshus i Bålsta och orten blev efter några år ett utpräglat villasamhälle.

Bålsta vid mitten av 1940-talet.

förstärktes av att provinsialläkarmottagningen låg här och att ett ålderdomshem öppnades i slutet av 1920-talet. Flera samlingslokaler uppfördes också i Bålsta av Håbotraktens alltmer aktiva föreningar.

År 1931 bodde knappt 350 personer i Bålsta. Under 1930-talet etablerades flera småindustrier i Håbo, bland andra Bålsta cementvarufabrik, Bålsta sågverk och Bålsta snickerifabrik som vardera hade ett tiotal anställda. Under 1930- och 1940-talen byggdes flera tidstypiska affärshus längs med Stockholmsvägen – med butiker i bottenvåningarna och bostäder en trappa upp. Tätorten hade under 1940-talet blivit så pass stor att Bålsta fick sin första skola 1946. Tillväxten var dock under mitten av 1900-talet fortfarande ganska låg och präglades framför allt av förtätning av äldre villaområden. På 1950-talet byggdes de första flerbostadshusen i Bålsta i närheten av järnvägsstationen.

Fram till 1930-talet var möjligheten att stadsplanera i landskommuner ytterst begränsad. Många tätorter hade dock uppstått längs järnvägarna och i 1931 års stadsplanelag infördes därför ett nytt planinstitut – byggnadsplanen. Den skulle användas för att reglera tätbebyggelse som uppkom på landsbygden. År 1933 inleddes arbetet med att ta fram en byggnadsplan för Bålsta, men det kom att dröja ända till 1956 innan den fastställdes. Den oplanerade tillväxten av Bålsta hade gett samhället en långsträckt bebyggelsestruktur från stationen ner mot Kalmarsand längs järnvägen och landsvägen.

År 1952 slogs Kalmars, Yttergrans, Övergrans, Hägeby och Skoklosters landskommuner samman till en kommun. I och med sammanslagningen ökade möjligheten att ta ett samlat grepp om bebyggelsen i Bålsta. Den första tätortsbildningen hade legat i Yttergrans södra delar, men Bålsta hade successivt expanderat in i Kalmar.

1960- och 1970-talens kraftiga expansion

År 1960 påbörjades arbetet med en generalplan för Håbo kommun av länsarkitektkontoret i Uppsala. Till att börja med ansågs det dåvarande centrumläget vid järnvägsstationen som det naturliga, men ganska snart framstod en framtida centrumanläggning mer lämpad att ligga närmare Kalmarsand. Det skulle nämligen bli svårt att lösa trafiksituationen vid järnvägsstationen om det dåvarande centrumläget behölls. Kungsängens utbyggnad under 1960-talet i Upplands-Bro kommun gjorde dessutom att Bålsta alltmer kom att närma sig Stockholmsregionen. Därutöver planerades ett större industriområde i Bistaområdet varför en förskjutning söderut av Bålsta centrum tedde sig lämplig.

Vid 1960-talets början hade Håbo ca 2 800 invånare varav hälften bodde i Bålsta. Kommunförbundet upprättade 1966 en skiss till regionplan för Stockholmstrakten. I planen uppskattades att Håbo kommun skulle ha en folkmängd på 70–80 000 invånare år 2000. Håbo kommun ansåg i sitt remissvar att en utbyggnad till 12 000 invånare år 1979 och 40 000 invånare år 1990 var rimligare. Trots en stor expansion av Bålsta under 1970- och 1980-talen visade sig båda prognoserna vara alltför väl tilltagna. Idag, 2011, har Håbo kommun litet drygt 19 000 invånare varav ca 80 % bor i Bålsta.

I slutet av 1960-talet uppfördes bland annat grupphusbebyggelse i Västerängen och flerbostadshus i Mansängen och Nybygget. År 1972 antogs ett förslag till generalplan för Bålsta tätort, upprättat av Höjer-Ljungqvist Arkitektkontor AB. Generalplanen omfattade ett planområde på 2 000 hektar och inbegrep kommunens sydöstra del mellan Lilla Ullfjärden och Norra Björkfjärden, samt mellan Kalmarviken och Kalmarlandet i höjd med Västerskog och Låddersta. Håbo kommun hade, liksom de flesta kommuner vid denna tid, fört en aktiv markpolitik vilket innebar att den planerade utbyggnaden kunde ske på kommunägd mark. För delar av bland andra Ullevi, Eneby och Våppeby upprättades detaljplaner i enlighet med den antagna generalplanen. Under 1970-talets första år var det enbart enbostadshus som byggdes inom generalplaneområdet. Framför allt var det gruppbyggda småhusområden som uppfördes bland annat vid Västra Gillmarken, Våppebyberget, Graneberg och Sågarbacken. Visionen var att bygga vidare på de gamla byarna. Flera täta villa- och radhusområden skilda åt av grönområden uppfördes. Förutom gruppbebyggelse i tidigare oexploaterade lägen skedde en förtätning i områden med äldre fritidsbebyggelse runt centrala Bålsta. Många av de befintliga sommarstugorna har dessutom under årens lopp byggts om till permanentbostäder eller fått lämna plats åt moderna villor.

År 1970 upprättades ett idéprogram för Bålsta centrums utbyggnad i anslutning till en eventuell framtida pendeltågsstation. Högstadieskolan Fridegårdsskolan, nuvarande Bildningscentrum Jan Fridegård, utgjorde den första etappen av Bålstas nya centrum. Den andra etappen omfattade huvudsakligen butiker. Hösten 1980 utlyste Håbo kommun en allmän idéävling om Bålsta centrums framtida utformning. Våren 1981 utsågs förslaget med mottot ”Solklart” upprättat av Helsingborgsbaserade Contekton Arkitektkontor AB till vinnare. Förslaget omarbetades och i slutändan var det Aki arkitekter i Västerås som ritade det inomhuscentrum som kom att byggas i slutet av 1980-talet.

Våppebyberget är ett grupphusområde uppfört på 1970-talet.

Pomona.

Kommunhuset.

Bostadshus vid Stockholmsvägen i Kalmarsand.

Mansängen.

De senaste trettio åren

Bålsta har under de senaste decennierna fortsatt att expandera. Mellan åren 1982 och 2008 ökade invånarantalet i tätorten med 26 %. Under 1980-talet byggdes fyra punkthus vid korsningen mellan Stockholmsvägen och Centrumleden. Husen inrymmer servicehuset Pomona samt lägenheter som är anpassade för rörelsehindrade och äldre som ännu inte har så stort vårdbehov. År 1989 flyttade kommunens kansli från det gamla kommunhuset vid Västerängsvägen till ett större nybyggt hus som ligger mitt emot Pomona, i direkt anslutning till Bålsta centrum.

I Kalmarsand uppfördes under 1990-talet ett bostadsområde bestående av tio punkthus och ett långt flerbostadshus. Det senare, som ligger längs med Stockholmsvägen, innehåller förutom lägenheter även en restaurang och ett träningscenter.

En genomgripande ombyggnad gjordes av miljonprogramsområdet Mansängen under 1990-talet. Lamellhusen som från början var i två och tre våningar byggdes i vissa fall på och till. Området kompletterades även med några högre punkthus. De ursprungliga husen fick ett annat färgstarkare utseende då balkongfronterna byttes ut och fasaderna kläddes in med tegel i olika färger.

Den efterlängtdade pendeltågsstationen blev verklighet år 2002. Nu blev det betydligt enklare att pendla från Bålsta in till Stockholm vilket många gör. Fler än två tredjedelar av kommunens förvärvsarbetare pendlar till en annan kommun. Samma år som stationen öppnade antogs en fördjupad översiktsplan för Bålsta där riktlinjerna för tätortens expansion lades upp. Flerbostadshuset vid Stockholmsvägen 32 och vid Källvägen som uppfördes under början av 2000-talet följer intentionen att

få en mer stadslig bebyggelse längs Stockholmsvägen.

I närheten av Väppeby gård har ett bostadsområde, Väppeby äng, uppförts under de senaste åren. Området består av flera separata delar, varav den ena är ett BoKlok-område. BoKlok är ett samarbete mellan Skanska och IKEA som syftar till att bygga bra bostäder till ett lågt pris. I Väppeby äng finns dessutom andra mindre flerbostadshus och en del villor. Inom området finns hus av skilda stilar, allt från BoKloks traditionella röda hus till byggnader med en stram modernistisk prägel målade i brunt och ockra. I Kalmarsand har ett radhusområde nyligen uppförts. Trähusen som ligger längs en brant är målade med slamfärg i olika kulörer.

Vid mitten av 1990-talet beslutades att alla Håbos skolor skulle byggas om och att nya skulle uppföras för att möta behovet av en ändrad fysisk miljö på grund av förändringar i arbetsorganisation och av pedagogik. Enebyskolan, som nu heter Fururum, byggdes om 1999 och Gröna Dalenskolan invigdes 2000. För båda projekten anlätades Jack Pattison som arkitekt. År 2001 fick Håbo sin första gymnasieskola, Bildningscentrum Jan Fridegård. I lokalerna finns även bibliotek, musikskola, Komvux och teater.

Sommaren 2010 antogs en ny fördjupad översiktsplan för Bålsta. Planen föreslår att det ska byggas mellan 2 500 och 3 000 lägenheter under de närmaste 25 åren. Befolkningen förespås att uppgå till 25 000 invånare år 2035. Detta ska bland annat genomföras genom att de olika villaområdena som nu ligger skilda från varandra ska byggas ihop. Förhoppningen är att detta ska kunna ske utan att alltför många gröntor tas i anspråk.

Flerbostadshus vid Stockholmsvägen 32.

BoKlok-hus vid Väppeby äng.

Nya hus vid Väppeby äng.

Radhusområde vid Kalmarsand.

Skoklosters slott är sedan 1971 statligt byggnadsminne.